

GLOBSEC Trends

**Stredná Európa pod pal'bou
ruskej propagandy:**

**skúmanie postojov verejnosti v Čechách,
Maďarsku a na Slovensku**

Zhrnutie

GLOBSEC Policy Institute (predtým Central European Policy Institute) dlhodobo realizuje výskumné, analytické a komunikačné aktivity týkajúce sa snáh Ruska o získanie vplyvu v Európe, vrátane vplyvu strategickej komunikácie a propagandy na zmenu nálad a postojov populácie v dotknutých krajinách.

Konečným cieľom pôsobenia ruskej propagandy v stredoeurópskom priestore je podkopanie dôvery občanov v európsku integráciu, spochybnenie významu NATO ako vojenského obranného paktu a členstva krajín strednej Európy v ňom. Udalosti ako konflikt na Ukrajine, migračná kríza, občianska vojna v Sýrii, prevrat v Turecku a podobne sú preto v ruských a pro-ruských dezinformačných mediálnych kanáloch využívané na šírenie príbehu o morálne skazenom a neschopnom Západe, agresívnom USA, ktoré chce prostredníctvom NATO zničiť Rusko a o zapredaných médiách, ktoré zatajujú pravdu. Rusko pod vládou Putina je v tomto príbehu vykresľované ako ochranca tzv. tradičných hodnôt, ochranca Slovanov (napriek tisíciam civilných obetí Slovanov na Ukrajine), ktorý má byť ekonomickou a politickou alternatívou pre krajiny strednej Európy

Jedným z nástrojov na meranie vplyvu pro-ruskej propagandy je aj skúmanie postojov obyvateľov krajín strednej Európy k inštitúciám ako je EU, NATO, či dôvery k médiám. S cieľom zmapovať dopady propagandy na vnímanie týchto otázok verejnosťou, GLOBSEC Policy Institute (GPI) zadal realizáciu sériu prieskumov verejnej mienky v Českej Republike, Maďarsku a na Slovensku. Výsledky tohoto prvého komparatívneho prieskumu v daných troch krajinách ponúkajú unikátny pohľad na spoločné trendy, ale i vzájomné odlišnosti medzi jednotlivými krajinami.

Je zrejmé, že v rámci regiónu strednej Európy existujú značné rozdiely vo vnímaní euro-atlantických integračných a obranných zoskupení. **Maďarsko vykazuje najvyššiu mieru podpory pre NATO v celom regióne**, napriek politickej rétorike jeho lídrov a intenzívnej ekonomickej spolupráci s Ruskom, zároveň ako jediné hostí na svojom území základňu NATO. **Maďarsko je tiež najviac euro-optimistická krajina v regióne**, to sa však môže zmeniť v dôsledku aktuálnej kampane pred referendum o migračných kvótach, ktorá je silne zameraná proti Bruselu.

Slovensko je na jednej strane druhá naj euro-optimistickejšia krajina regiónu (s takmer rovnakou mierou podpory pre EU ako v Maďarsku) a jediná krajina, ktorá prijala Euro. Na druhej strane Slovensko vykazuje však zároveň najvyššiu mieru príklonu k pro-ruskej orientácii, hoci táto zostáva stále relatívne slabá a o polovicu nižšia než je podpora pro-západnej orientácie a vykazuje tiež najväčšiu mieru anti-amerikanizmu.

Česká republika je naj euro-skeptickejšia krajina zo skúmaných a jej prezident nedávno podporil myšlienku konania referenda o členstve v EU. Zároveň, **česi jednoznačne podporujú prozápadnú orientáciu ich krajiny a vidia členstvo v NATO pozitívne**. Napriek tomu je **vplyv tzv. alternatívnych médií a dezinformačných kampaní najsilnejší v Českej republike**, kde je najvyššia miera podpory k takýmto zdrojom informácií.

Vo všetkých krajinách však existujú aj niektoré spoločné črty – zhruba polovica populácie vo všetkých troch krajinách vidí postavenie svojej krajiny medzi Východom a Západom a práve táto časť populácie sa môže stať najľahším terčom pre propagandistické a dezinformačné snahy Kremľa.

Významné nebezpečenstvo zároveň predstavuje pokles dôvery v tradičné médiá a príklon najmä mladších vekových ročníkov k alternatívnym médiám publikujúcim primárne v prostredí internetu. Najzávažnejšia situácia je v tomto ohľade v Českej republike, aj na Slovensku však najmladšie vekové skupiny až v takmer 30% dôverujú viac takýmto pochybným alternatívnym? informačným zdrojom. Poukazuje to na veľké medzery v mediálnej výchove, práce so zdrojmi informácií a kritickom myslení medzi mladou generáciou, ktorá vďaka internetu môže oveľa ľahšie podľahnúť vplyvu ruskej propagandy.

Odporúčania:

1. Oficiálne uznať existenciu problému ruskej propagandy a rizík, ktoré predstavuje.
2. Zvýšiť pripravenosť a kapacity bezpečnostného systému reagovať na hrozby súvisiace s propagandou
3. Prijatť komplexnú komunikačnú stratégiu zameranú na obranu a presadzovanie našich hodnôt a inštitúcií v kontexte informačnej vojny.
4. Vytvoriť a efektívne odkomunikovať náš vlastný príbeh – postavený na negatívnom vymedzení sa voči našim vyzývateľom a pozitívnych hodnotách euro-atlantického spoločenstva.
5. Podporiť rozvoj kvalitnej žurnalistiky.
6. Obrániť online bojisko pred propagandou.
7. Prispôsobiť vzdelávací systém na ochranu mladej generácie pred informačnou vojnou.
8. Zvýšiť úroveň medzinárodnej spolupráce v oblasti výmeny skúseností, postupov a budovania kapacít čeliacich informačnej forme.

Obsah

- I. PRÍSLUŠNOSŤ K ZÁPADU A VÝCHODU
- II. VZŤAH K NATO A EU
- III. VÝZNAM NATO A DÔVODY NA JEHO PODPORU
- IV. VNÍMANIE ÚLOHY USA VO SVETE
- V. DÔVERA K MÉDIÁM
- VI. NÁVRHY NA OPATRENIA

Metodológia prieskumov verejnej mienky

Slovensko

Terénny výskum prebehol v dňoch 31.1. – 7.2. 2016 na reprezentatívnej vzorke dospeléj populácie SR formou osobných rozhovorov. Veľkosť vzorky - 1000 respondentov vo veku nad 18 rokov. Zber dát realizovala agentúra FOCUS.

Maďarsko

Zber dát sa uskutočnil v dňoch 23.6. – 6.7. 2016 agentúrou TNS Hoffmann. Reprezentatívnu vzorku predstavovalo 1102 respondentov vo veku nad 18 rokov, prieskum prebehol formou osobných rozhovorov.

Česká republika

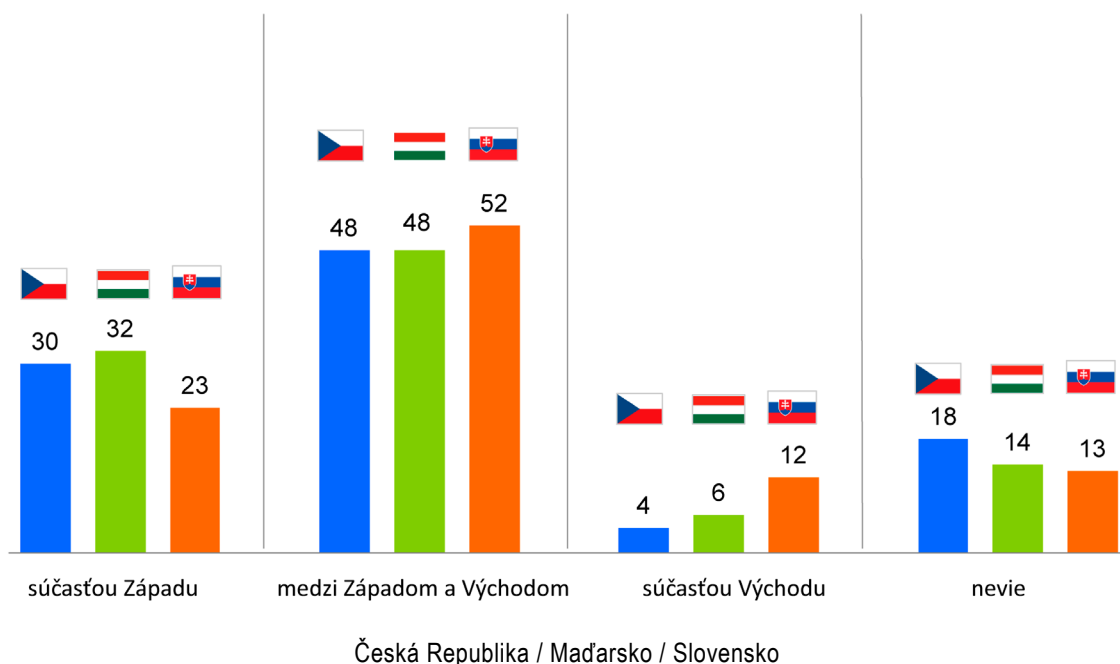
Zber údajov sa uskutočnil od 13.6. do 21.6. 2016, realizovala ho agentúra STEM na reprezentatívnej vzorke 1061 respondentov vo veku od 18 rokov formou osobných rozhovorov. Vo všetkých troch prieskumoch sú súbory reprezentatívne pre danú krajinu podľa pohlavia, veku, vzdelania, miesta bydliska a veľkosti sídla, na Slovensku aj podľa národnosti.

Výskumy verejnej mienky GLOBSEC Trends boli realizované v spolupráci s partnerskými organizáciami Evropské Hodnoty (Česká republika) a Political Capital Institute (Maďarsko) za finančnej podpory National Endowment for Democracy.

Závery

I. Príslušnosť k Západu a Východu

„Chcete, aby Slovensko bolo súčasťou Západu, alebo súčasťou Východu alebo aby stálo niekde uprostred medzi Západom a Východom?“

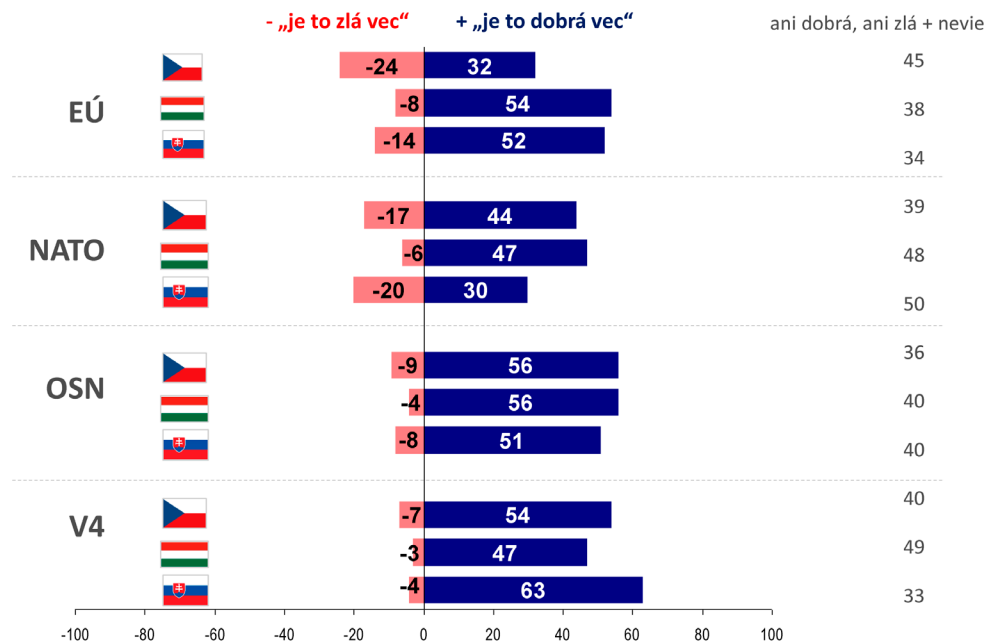
Výsledky zo Slovenska ukazujú, že podpora pre pro-ruskú (východnú) orientáciu je marginálna, tesne nad 12%. Oproti tomu, podpora pre prozápadnú orientáciu je takmer dvakrát tak veľká - 23%. Väčšina respondentov (52%) chce aby Slovensko bolo mimo tradičného delenia na východ a západ, niekde uprostred, medzi tým.

Verejná mienka v Českej republike je o niečo viac prozápadná: 48% Čechov sa rozhodlo pre pozíciu v strede, zatiaľ čo 30% preferuje západnú orientáciu krajiny a menej ako 4% východnú geopolitickú orientáciu. Rovnaké percento Maďarov (48%) si myslí, že ich krajina je niekde medzi týmito dvoma geopolitickými a kultúrnymi pólmi, zatiaľ čo 32% preferuje západ a 6% preferuje východ.

Tieto čísla ukazujú, že najväčšia skupina vo všetkých troch krajinách preferuje strednú pozíciu a je možné ich presvedčiť a ovplyvniť smerom na západ alebo na východ. Slovensko zároveň má najväčšiu mieru podpory pre východnú orientáciu, táto je však napriek tomu o polovicu menšia než prozápadná orientácia občanov.

II. Vzťah k NATO a EÚ

„Aký je Váš názor na členstvo Slovenska v nasledujúcich zoskupeniach?“

Česká Republika / Maďarsko / Slovensko

V podpore členstva krajín v NATO sa odráža významná nerozhodnosť: 39% respondentov v Českej republike si myslí, že to nie je ani dobrá, ani zlá vec alebo sa nevie vyjadriť, zatiaľ čo v Maďarsku je to 48% a viede Slovensko s 50%. **Iba 30% slovenskej verejnosti si myslí, že členstvo Slovenska v NATO je dobrá vec,** zatiaľ čo v Českej republike má skupina priaznivcov NATO 44% a v Maďarsku 47%, čo predstavuje významné regionálne rozdiely. Rozdiely sú tiež v negatívnom vnímaní NATO: zatiaľ čo len 6% Maďarov (ktoré ako jediné na svojom území hostí základňu NATO) si myslí, že NATO je zlá vec, aliancia je nepopulárna medzi 17% ľudí v Českej republike a 20% na Slovensku.

V celom regióne je tiež na ústupe podpora pre členstvo v EÚ a integračný proces. Aj tu však panujú medzi krajinami významné rozdiely. **Slovensko, tradične jedna z najviac pro-európsky orientovaných krajín, zažilo prudký pokles podpory pre EÚ,** z 68% v roku 2010 na 52% v roku 2016, stále však ostáva druhou najviac euro-optimisticky naladenou krajinou regiónu. Dnes, 30% ľudí tvrdí, že členstvo v EÚ nie je ani dobrá, ani zlá, a 14% je proti. Pokles dôvery k EÚ a celkovej podpory členstva je dlhodobejší, aktuálne čísla však môžu byť podmienené aj hystériou okolo migračnej krízy, ktorá vrcholila pre marcovými parlamentnými voľbami, teda v čase, keď sa realizoval prieskum. O niečo **optimistickejšie sú výsledky za Maďarsko, kde si 54% ľudí myslí, že členstvo je dobrá vec,** 32% zastáva postoj „ani-ani“ a len 8% má vyslovene

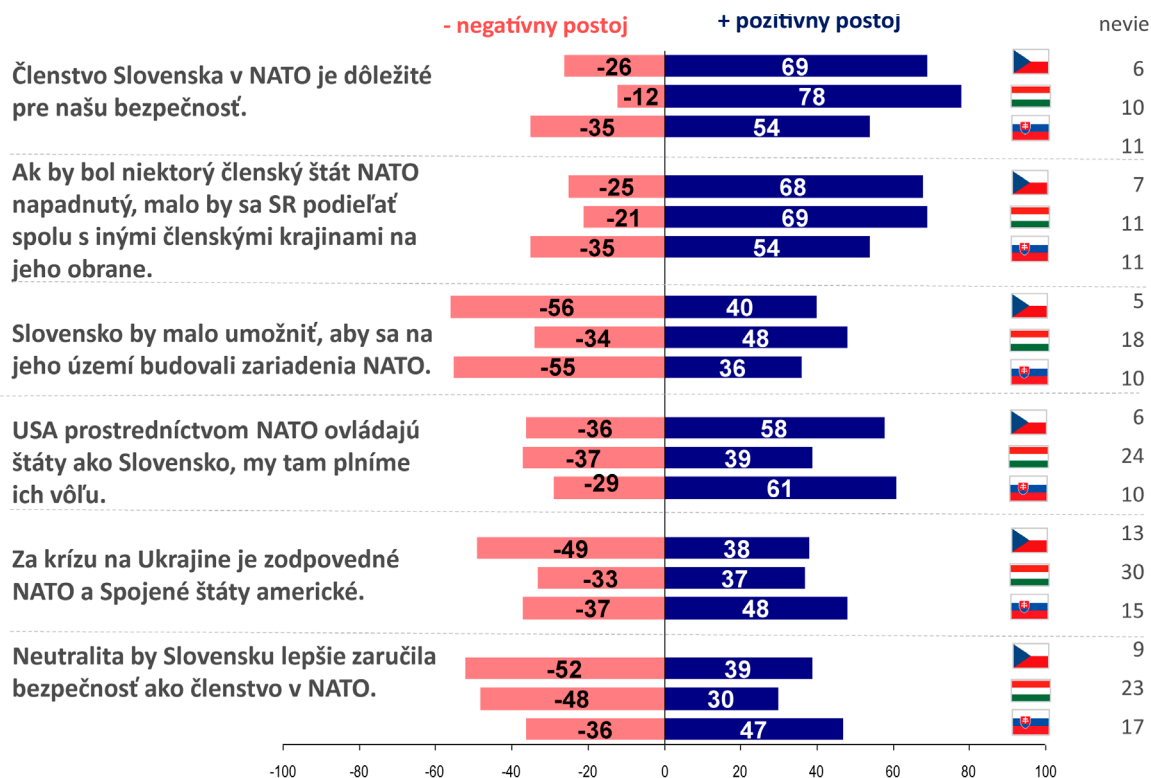
odmietavý postoj. Na druhej strane spektra - **pohľad tradične euroskeptickej českej verejnosti k členstvu v EÚ je pomerne kritický. Menej ako 32% považuje EÚ za dobrú vec, čo je menej ako v prípade NATO.**

Takmer 24% Čechov má negatívny názor na EÚ a viac ako 40% ju vidí ambivalentne. Práve veľká skupina ľudí s nevyhranenými „ani-ani“ postojmi môže mať rozhodujúce slovo v prípade, ak by sa uskutočnilo referendum o vystúpení z EÚ, ktoré je predmetom verejnej debaty vo viacerých krajinách regiónu.

Jedným z cieľov ruskej propagandy je erodovať podporu verejností v regióne pre členstvo v západných integračných zoskupeniach. **Aktuálny pokles podpory pre členstvo v EÚ je predovšetkým výsledkom vnútorných faktorov – dlhová a menová kríza, migrácia, postupné vytriezvenie z nepodmienennej podpory pre členstvo v EÚ a i. Ruská propaganda však môže vplyv viacerých negatívnych faktorov ešte posilňovať ich zvýrazňovaním a šírením vlastného naratívu.**

III. Význam NATO a dôvody na jeho podporu

„Do akej miery veríte alebo neveríte (súhlasíte alebo nesúhlasíte) nasledujúcim výrokom?“

Česká Republika / Maďarsko / Slovensko

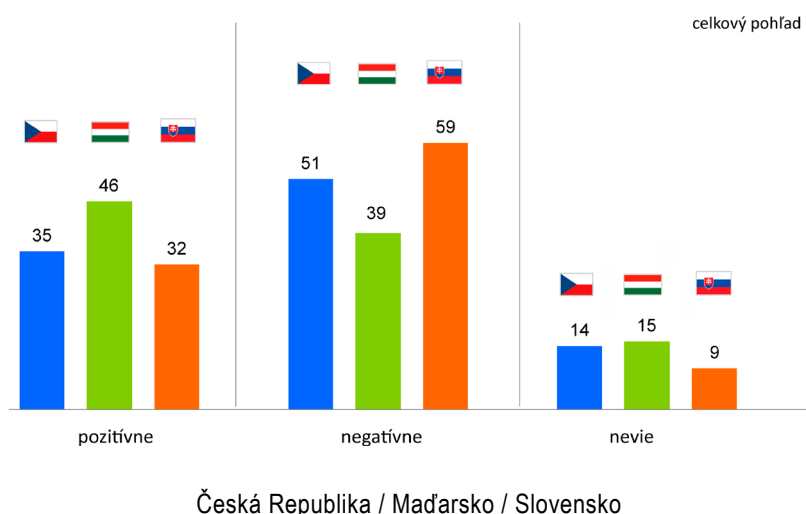
Okrem celkovej podpory integračných zoskupení, prieskum monitoroval aj špecifické vnímanie a motivácie respondentov. Napríklad, **78% Maďarov, 69% Čechov a 54% Slovákov sa zhoduje, že členstvo v NATO je dôležité pre bezpečnosť svojej krajiny.** I keď existujú značné rozdiely v celom regióne - Maďarsko je najviac pro-Atlantické, **vysoké percento obyvateľov vo všetkých krajinách si myslí, že ich krajina by sa mala podieľať na obrane spojencov v NATO,** ak by boli napadnutí: 78% Maďarov, 68% Čechov a 54% Slovákov.

Na druhej strane, **existuje značný odpor voči infraštruktúre NATO - 56% Čechov a 55% Slovákov je proti budovaniu spojeneckých základní na ich území.** Opäť platí, že Maďari sa zdajú byť priaznivejšie naklonení voči NATO, pričom len 34% je proti infraštruktúre NATO zatiaľ čo 48% ju podpora. Tieto výsledky by mohli odrážať už existujúce skúsenosti s veľkou infraštruktúrou NATO v krajine, ako je letecká základňa v Pápe, ktorá hostuje tri Boeingy C-17 pre strategickú prepravu aliancie v rámci programu Strategic Airlift Capability.

Zvlášť znepokojujúce zistenie prichádza s otázkou, či by neutralita poskytla lepšie zabezpečenie než členstvo v NATO. Zdôrazňovanie neutrality je jedným z kľúčových príbehov ruskej propagandy, ktorých cieľom je podkopať verejnú podporu smerom k členstvu v NATO. **Hoci iba 20% Slovákov a 17% Čechov odmieta členstvo v NATO, akonáhle sa objaví slovo neutralita, 39% Čechov a 47% Slovákov odpovie, že neutralita by bola lepšia ako členstvo v NATO.** V prípade Maďarska je číslo nižšie – iba 30%.

IV. Vnímanie úlohy USA vo svete

„Vnímate úlohu Spojených štátov v Európe a vo svete pozitívne alebo negatívne?“

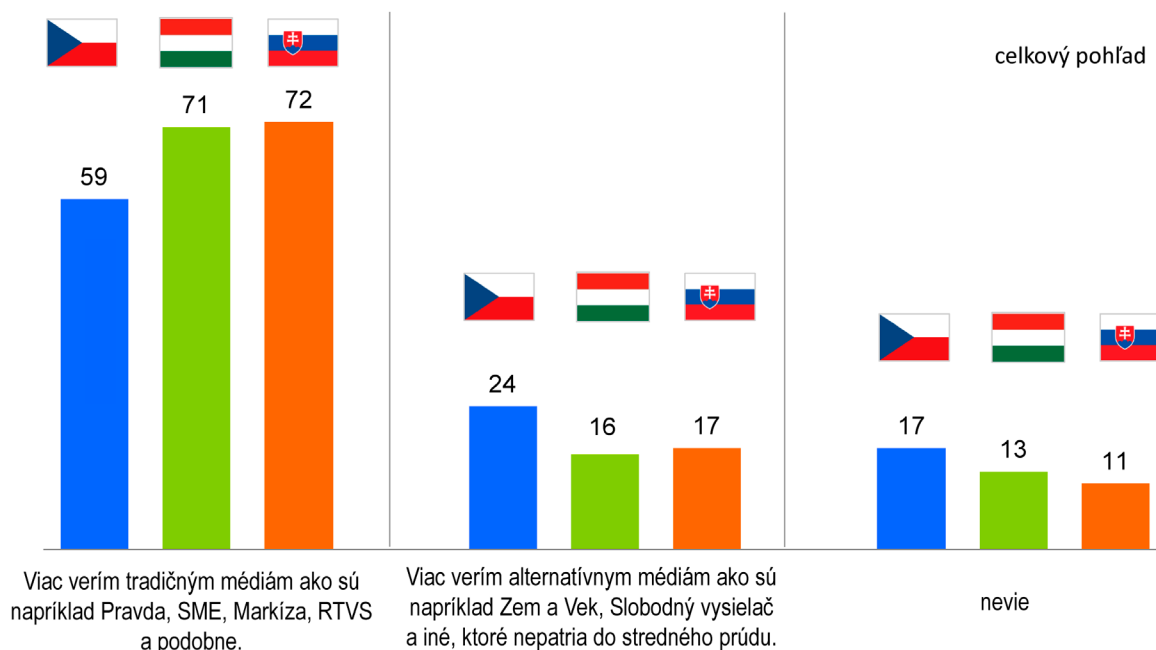

Anti-amerikanizmus zohráva asi najvýznamnejšiu úlohu v nedôvere voči NATO. Pre ilustráciu: 59% Slovákov a 51% Čechov vidí rolu USA v Európe a vo svete negatívne a predstave, že USA používa NATO pre ovládanie malých krajín verí 60% Slovákov a 58% Čechov. Naopak 46% Maďarov vidí zapojenie US vo svete a európskych záležitostiach v pozitívnom svetle a iba 39% záporne. Tiež, oveľa menej Maďarov (39%) verí, na rozdiel od Slovákov a Čechov, že Spojené štáty používajú NATO na kontrolu iných krajín, a na vnútenie svojej vôle.

Avšak, je tu nezanedbateľný **pozitívny trend vo vekovo mladších skupinách**. Zatiaľ čo napríklad slovenskí priaznivci západnej geopolitickej orientácie vo vekovej skupine nad 65 rokov nepresahujú 11%, jej podpora medzi najmladšími respondentmi (18-24 rokov) je rovnako na úrovni 40%. Podobne, zatiaľ čo iba 25% ľudí starších ako 65 rokov podporuje NATO, takmer 37% mladých ľudí si myslí, že členstvo v aliancii je dobrá vec.

V. Dôvera k médiám

„V súčasnosti sú i na Slovensku rozličné názory na to, či občania dostávajú kvalitné informácie o svetových udalostiach, alebo či sú dôležité veci ľuďom zatajované. Ktorý z týchto dvoch výrokov je vám názorovo bližší?“

Česká Republika / Maďarsko / Slovensko

Jedným z významných cieľov pôsobenia proruskej propagandy je nezávislosť médií a snaha o podkopanie dôvery verejnosti v informácie, ktoré sa k nej prostredníctvom médií dostávajú. Cieľom ruskej propagandy nie je nevyhnutne presvedčiť ľudí, že ruský pohľad na svet je ten správny, že ich výklad udalostí je lepší, ale zničiť a podkopať dôveru v médiá západu (vrátane krajín strednej Európy) aby ľudia neverili nikomu. S týmto cieľom začali vznikať rozsiahle siete tzv. alternatívnych médií, ktoré jednak reagovali na diery na trhu v tomto regióne a jednak predstavovali výborný nástroj ako dostať dezinformácie priamo k cieľovej populácii.

Najviac zasiahnutou krajinou sa v tomto zmysle javí Česká republika, kde najmenší podiel obyvateľov dôveruje tradičným médiám – 59 % a zároveň najviac dôveruje tzv. alternatívnym médiám. Početnosť a dosah českých alternatívnych médií je rovnako na vyššej úrovni ako v okolitých krajinách. **Situácia v Maďarsku a na Slovensku je takmer totožná, kde zhodne okolo 70% dôveruje tradičným médiám a zhruba 17% dôveruje tzv. alternatívnym médiám.**

Napriek tomu tu existuje významné riziko, ktoré by mohlo zvrátiť tento trend, pokiaľ nebude dostatočne riešené: **29% mladých Slovákov medzi 19 a 24 rokmi má väčšiu dôveru v „alternatívne“ médiá** (tj médiá šíriace konšpiračné teórie a anti-západnú propagandu) a sledovanie týchto médií sa neustále rozrastá.

VI. Návrhy na opatrenia

1. **Oficiálne uznať existenciu problému ruskej propagandy** je základným predpokladom na úspešné protioopatrenia. Okrem oficiálnych politických vyhlásení, môže byť takéto uznanie vykonané na nižších úrovniach štátnej správy tým, že pomenuje takúto hrozbu v dokumentoch, ako sú výročné správy spravodajských služieb alebo národné bezpečnostné stratégie. Bez oficiálneho priznania existencie tohto problému bude ťažké pre mimovládny sektor a médiá, upozorňovať verejnosť na nebezpečenstvo ruskej propagandy, pretože ich tvrdenia budú zamietnuté ako neobjektívne a neopodstatnené.
2. **Zvýšiť pripravenosť a kapacity bezpečnostného systému** - zmeny v legislatíve, organizácii, finančnom a osobnom nastavení vládnych inštitúcií. Tie musia prejsť dôkladnou analýzou, napríklad vo forme národného bezpečnostného auditu (už bol vykonaný v Českej republike). Je potrebné prijať opatrenia zamerané na narušenie propagandistickej kampane, vrátane zastavenia nelegálneho financovania a dôsledného stíhania páchatel'ov týchto nelegálnych aktivít. Sledovanie a priebežné analýzy propagandy by mala byť úloha spravodajských služieb zodpovedných za informovanie vlády a ďalších štátnych inštitúcií.
3. **Prijať komplexnú komunikačnú stratégiu zameranú na obranu a presadzovanie našich hodnôt a inštitúcií** v tejto informačnej vojne. Tieto dokumenty by mali byť založené na dôkladnom výskume a analýzach a mali by zahŕňať moderné formy komunikácie s verejnosťou. Ak majú byť skutočne efektívne, musia byť pripravené a realizované spoločne s mimovládny sektorom, marketingovými odborníkmi a médiami, ako ukázala skúsenosť s komunikáciou v predvstupovom (EU, NATO) období.
4. **Vytvoriť a efektívne odkomunikovať náš vlastný príbeh** – postavený na negatívnom vymedzení sa (na základe vyvracania mýtov, overovaní faktov protizápadnej a radikálnej propagandy, objektívnom informovaní o reálnom živote ľudí a situácii v Rusku) a pozitívnych hodnotách (na základe výhod západných hodnôt, spôsobu života, príležitostí a inštitúcií).

5. **Podporiť rozvoj kvalitnej žurnalistiky.** Dodržiavanie základných princípov žurnalistiky, vrátane overovania faktov a krížovej kontroly informácií, je to, čo odlišuje tradičné médiá od tzv. alternatívnych, ktoré slúžia často ako propagandistické nástroje Kremľa. Úloha verejnoprávnych médií a podpora nezávislosti médií je preto nevyhnutnosťou.
6. **Obrániť online bojisko pred propagandou** – vývoj a použitie správnych kapacít a schopností je nutné pre boj proti dezinformačnej vojne a online radikalizácii. V demokratickej spoločnosti je svojvoľná cenzúra nemysliteľná, ale nezákonné správanie by nemalo byť tolerované - najmä prejavy nenávisťi alebo šírenie výziev na porušovanie ľudských a občianskych práv. On-line prostredie je potrebné sledovať a prijať právne opatrenia proti fyzickým a právnickým osôb, ktoré prekročili zákonné limity slobody prejavu.
7. **Prispôbiť vzdelávací systém na ochranu mladej generácie pred informačnou vojnou.** Táto generácia nezažila totalitný režim alebo integračný proces v Európe a je náchylná k pokusom takzvaných alternatívnych médií šíriť konšpiračné teórie, nenávisťné prejavy, extrémistické ideológie a dezinformácie. Jedným z dôvodov pomerne vysokej podpory pre extrémistické politické subjekty sú aj zdroje, z ktorých čerpajú mladí ľudia informácie, bez potrebných znalostí a zručností. Preto je potrebné zaviesť do vzdelávania kurzy zamerané na rozvoj kritického myslenia, digitálnej gramotnosti, ale aj skvalitniť výučbu v hodnotových oblastiach, ako novodobá história a totalitné režimy, euroatlantická integrácia a s ňou spojené západné hodnoty.
8. **Zvýšiť úroveň medzinárodnej spolupráce.** Mnoho krajín EÚ a NATO čelí rovnakej hrozbe ruskej propagandy a preto je na mieste zintenzívniť spoluprácu v tejto oblasti. Činnosti môžu zahŕňať výmenu osvedčených postupov na rôznych úrovniach a v rôznych oblastiach (spravodajské služby, školstvo, zahraničné veci, obrana, de-radikalizácia, médiá, atď.). Zintenzívnenie spolupráce medzi Českou republikou a Slovenskom by mohlo byť veľmi efektívne, lebo ich informačný priestor a propagandistickí aktéri (rovnako ako tí, ktorí im oponujú) sú vysoko prepojené.

GLOBSEC
POLICY INSTITUTE

Klariská 14
811 03 Bratislava
Slovak Republic
Phone/Fax: +421 2 5441 06 09
info@globsec.org

www.globsec.org